

סולם התשובה

■ מהתחייבות להזדהות

פרשת ניצבים מתארת בצורה מדויקת ובפירוט רב את תהליך התשובה שיתחולל בעם ישראל באחרית הימים.

סולם התשובה הזה מכיל ארבעה שלבים, החל מהתפכחות וכלה בהזדהות מלאה עם דרך ה' ומצוותיו.

כל שלב מכיל איזכור של כל השלבים שקדמו לו.

1. שלב ראשון – "התפכחות והתעוררות".

"וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ, בְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְיָחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה".
(דברים ל, א)

יגיע זמן, בו יחול תהליך התפכחות בעם ישראל שיכלול התבוננות אמיתית בכל מה שעבר עליו בשנות גלותו בין העמים והפקת לקחים.

כל התירוצים וכל ההדחקות שהיו הגורמים להתעלמות המתמדת מכל הסימנים ומכל האיתותים, יפנו את מקומם לפקחת עיניים ולבחינה מחודשת של מצבו בכללותו.

יגיע זמן, בו תחלחל ההכרה כי מציאות עם ישראל בארצות נכר היא לא טבעית, אלא השלכה והדחה מארצו הטבעית שהיא ארץ ישראל כעונש מאת ה'.

זהו שלב החיפוש.

2. שלב שני – "הקשבה".

"וְשִׁבַּתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל כָּל אֲשֶׁר אֶנְכִּי מְצַוְךָ הַיּוֹם אֶתָּה וּבְנֵיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ".
(שם, פסוק ב)

בעקבות ההתפכחות (וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ) יבוא שלב של מוכנות להקשיב ולשמוע לקול ה' (וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ), לקול הנביאים ולקול חכמי התורה האמתיים, אשר חייהם קודש ללמד את דרך ה' ומצוותיו.

מוכנות לשמוע ולקבל היא בבחינת "נעשה ונשמע". למרות הקושי הצפוי בביצוע המצוות, הלב פתוח והאדמה מוכנה לזריעה.

הביטוי "וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" הוא המקור מן התורה לנבואתו המפורסמת של הנביא הושע:

"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶה." (הושע יד, ב)

על כך אמרו חז"ל:

"אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד." (יומא פו:)

פירושה של אימרה זו הוא, גם אם הפגיעה הגיעה עד כסא הכבוד, כלומר כפירה מוחלטת בה', גם במקום זה מועילה תשובה.

3. שלב שלישי – "הביצוע".

"וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם".

(שם, פסוק ח)

לאחר ההתפכחות (וְאַתָּה תָּשׁוּב) והשמיעה (וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה') יבוא שלב הביצוע המדוקדק של מצוות ה' כפי שה' מצווה (וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו). למרות זאת, עדיין אין הזדהות מלאה עם כל פרט ופרט, אלא **ביצוע עיוור**.

4. שלב רביעי ואחרון – "הזדהות".

"כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ,

לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה.

(שם, פסוק י)

כִּי תָשׁוּב אֵל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

לאחר ההקשבה (כִּי תִשְׁמַע...) והביצוע המדוקדק (לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו...) מגיע שלב ההזדהות המלאה עם מצוות ה' על כל פרטיהם, בכל לב ובכל נפש (בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ).

השלב הזה תלוי בלימוד התורה, הבנתה לעומק והתחברות אל עקרונותיה ומצוותיה.

מענה אלוקי

כל שלב בסולם התשובה של עם ישראל זכה למענה הולם מצידו של הקב"ה. לשלב הראשון "התפכחות והתעוררות" יהיה המענה האלוקי - התעוררות מידת הרחמים.

"וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ..." (דברים ל, ג)

כלומר, התעוררות מידת הרחמים באה בעקבות הזְכִיחָה כי עם ישראל הוא יציר כפיו של ה', ומטבעו של אב לרחם על בנו.

השלב השני "הקשבה" יזכה לקיבוץ גלויות ולירושת ארץ ישראל בשנית:

"וְשָׁב וְקִבְצָךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה." (שם, פסוק ג)

"וְהֵבִיאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָּהּ." (שם, פסוק ה)

מכאן ואילך עוד לפני השלב השלישי שהוא שלב הביצוע, מקדים המענה האלוקי, בבחינת:

"וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשַׁמְעֵם." (ישעיהו סה, כד)

לפני השלב השלישי שהוא קיום המצוות בפועל, מופיע הסיוע האלוקי במילת הלב מערלתו. הסיוע מתבטא בהסרת המניעות החיצוניות להתגלות הרגש הפנימי לעבודת ה' וקיום מצוותיו:

"וַיֹּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְבֵּי זֵרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ..." (דברים ל, ו)

כיצד מתבטאת מילת ערלת הלב?

"וַיִּנְתֵּן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֱלוֹת הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שִׁנְאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ." (שם, פסוק ז)

כלומר, אין הקב"ה מתערב באופן ישיר בבחירה החופשית אלא בצורה עקיפה על ידי יצירת תנאים לאהבת ה'. במקרה זה, פגיעה ישירה באויבי ישראל תעורר את עם ישראל לאהבת ה' הפועל למענם.

או אז יגיע השלב השלישי שהוא "ביצוע" דהיינו קיום מצוות ה' בפועל.

וכאשר יגיע השלב הרביעי בסולם התשובה, שהוא "הזדהות" תופיע מידת השיא במענה האלוקי:

"וְהוֹתִירָהּ ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָךְ בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְהִמָּתְךָ וּבְפָרִי אֲדָמָתְךָ לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ". (שם, פסוק ט)

כלומר, שמחה שמיימית וברכה אין קץ לעם ישראל. כל זה בתנאי:

"כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱ-לֹהֶיךָ... כִּי תָשׁוּב אֵל ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

(שם, פסוק י)

מקרא משנה תלמוד

מכאן נעבור למסלול לימוד התורה, ונראה כיצד ארבעת השלבים בסולם התשובה באים שם לידי ביטוי:

1 – התעוררות. 2 – הקשבה. 3 – ביצוע. 4 – הזדהות.

ראשית, לפני שניגשים ללימוד התורה יש להתחיל בשיפור המידות. ענווה ודרך ארץ, כבוד לה' ולבני אדם.

חז"ל קבעו: "דרך ארץ קדמה לתורה". (ויקרא רבה ט, ג)

השלב הזה מקביל לשלב ההתפכחות וההתעוררות.

מכאן ניגש ללימוד התורה עצמו, המתחלקת לשלושה מסלולים:

2. מקרא – תורה שבכתב ("הקשבה").

3. משנה – תורה שבעל פה ("ביצוע").

4. תלמוד – דיון, העמקה והתבוננות ("הזדהות").

2. **מקרא** – הוא הקשבה לספר התורה כבשעת השראה נבואית. זו שמיעה אבסולוטית לדבר ה' ללא התערבות אדם. זו מוכנות לשמוע את רצון ה' מתוך ענווה.

3. **משנה** – זו הלכה מפורטת לביצוע. כשלומדים משנה, כאילו לומדים הלכה, דהיינו איך להוריד את דבר ה' אל המציאות היום יומית, על כל פרטיה הדקים.

4. **תלמוד** – כאן דנים מכל צד וזווית בהלכות שמלמדת המשנה. שואלים ומשיבים, מעמיקים במקורות ומקשים, משווים רעיון מול רעיון עד שמגיעים להבנה ולהזדהות מושלמת עם ההלכה.

יום אחד נוסף

נתבונן במעמד הר סיני. ה' מצווה את משה להכין את העם למעמד קבלת התורה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתֵם. וְהָיוּ נֹכְחִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי..." (שמות יט, י-יא)

על פי ציווי ה' היה צורך להתכונן יומיים בלבד. מה אמר משה לישראל?

"וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נֹכְחִים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים..." (פסוק טו)

על פי דברי הגמרא (שבת פח.) משה רבנו הוסיף יום אחד של הכנה מדעתו. שלושה ימים במקום שניים.

מה הייתה תגובת ה'?

ה' הסכים על ידי משה והשרה את שכונתו כעבור שלושה ימים. שאלות רבות מתעוררות.

מה פירוש הדבר שמשה רבנו הוסיף יום אחד מדעתו? האם יש לו רשות לעשות כך? ומדוע היה צורך בתוספת של יום אחד?

כדי להבין זאת, נלמד מהי ההתחייבות שה' תבע מישראל ומה הוא התחייב בתמורה.

"אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם, וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְּפֵי נְשָׂרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי." (שמות יט, ד)

אלו הם דברי רקע, **לשתי התחייבויות הנדרשות מעם ישראל, והם:**

"וְעַתָּה: אִם שָׂמוּעַ תִּשְׁמְעוּ בְקֹלִי, וּשְׂמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי..." (פסוק ה)

כלומר, 1 - שמיעה בקול ה'. 2 - שמירה וקיום מצוותיו.

סך הכל שלושה שלבים מתוך ארבעה שדיברנו עליהם.

דברי רקע והתעוררות (שאינם מצריכים ימי הכנה).

1. **הקשבה** (יום ראשון).

2. **ביצוע** (יום שני).

3. **הזדהות**

מה חסר? הזדהות!

ניתן לומר שההזדהות כלולה בביצוע.

אף על פי כן, משה רבנו ביקש יום אחד נוסף שיוקדש להכנה להזדהות מלאה עם ביצוע המצוות. כלומר, משה ביקש לחלק את משימת הביצוע לשנים: 2 – ביצוע. 3 – והזדהות.

מנין שאב משה רבנו את הרעיון?

התשובה היא, מן ההתחייבות הנגדית שה' קיבל על עצמו:

”...והייתם לי סגלה מכל העמים...”

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש...”

(פסוקים ה-ו)

מפורטים כאן שלש התחייבויות של הקב"ה.

1. שעם ישראל יהיה עם סגולה.

2. ממלכת כהנים.

3. גוי קדוש.

כלומר: כנגד שתי התחייבויות של ישראל (הקשבה וביצוע) ה' מתחייב שלוש! משה רבנו מבין שכדי להגיע מממלכת כהנים אל עם קדוש צריך עוד משהו. המשהו הזה – היא הזדהות עם מצוות ה'. נסביר זאת.

עם קדוש פירושו, עם מובדל מכל העמים המייחד את עצמו לה'. בשביל להגיע למדרגה הזאת חייבים ללמוד לעומק את מצוות ה' על מנת להזדהות אתם בצורה מוחלטת.

לא רק לבצע את המצוות אפילו אם הביצוע מדויק, כי חסר את הלב ואת הנפש. לשם כך צריך יום הכנה נוסף. באופן זה היום השני התפצל לשניים ובסך הכל שלוש ימי הגבלה והכנה.

את התהליך הזה מסכם משה רבנו בפרשת 'כי תבוא'. משה רבנו מזכיר לעם ישראל את ההתחייבות שקיבלו על עצמם מן הסוף להתחלה:

”את ה' האמרת היום (גידלת ורוממת)

3. להיות לך לא־להים וללכת בדרךך (הליכה בדרכי ה').

2. ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטי (ביצוע וקיום המצוות).

1. וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ" (שמיעה לקול הנביאים).

יש כאן התוספת שהיא "לְלַכֵּת בְּדַרְכָיו", כלומר להזדהות בצורה מוחלטת עם דרך ה', ובכך עם ישראל מתייחד להיות עם לה'.

■ פרשת ציצית

בשולי המאמר נשלב את פרשת ציצית שאנו קוראים יום יום:

"...וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם..." (במדבר טו, לט)

זו מדרגה ראשונה (הקשבה, זיכרון), ומדרגה שנייה (עשייה וביצוע).
התורה חוזרת בשנית עם תוספת חידוש:

"לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם."

לא רק מדרגה ראשונה ושנייה, אלא גם שלישית.

המדרגה השלישית היא להיות קדוש ומיוחד לה'. דרגה זו מושגת על ידי הבנה והפנמה, הזדהות ושמחה, התלהבות והתאחדות בכל לב ובכל נפש לקיים את מצוות ה'.

את עץ התשובה הזה צריך להשקות ולטפח יום יום.

